

Remissvar - Ut ur utsatthet (SOU 2023:97)

Till Socialdepartementet

Utredningen om exitprogram för personer som är utsatta för prostitution, Ut ur utsatthet (SOU 2023:97)

Remissyttrande

KSAN – Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol- och narkotikafrågor är en paraplyorganisation med fokus på tjejers och kvinnors hälsa, lika möjligheter, rätt till jämlik sjukvård, jämlik missbruksvård och rätt att leva utan att bli utsatt för våld. Totalt samlar våra medlemsorganisationer över 100 tusen kvinnor.

Bakgrund

Utredningen föreslår ett individuellt utformat exitprogram för vuxna med särskilt utsedd samordnare för ett tvärprofessionellt team och individuell plan. Motsvarande program föreslås för barn utsatta för sexuell exploatering. Vidare lyfter utredningen förslag gällande vägar in i programmen, behov av specialiserade lågröskelverksamheter, lättillgänglig information och kontaktvägar in till lågröskelverksamheter.

Yttrande

Utredningen är gedigen med mängder av goda förslag. KSAN ser positivt på utredningens förslag att utforma exitprogram för vuxna och program för barn bestående av tvärprofessionella team som tillsammans arbetar utifrån ett långsiktigt och heltäckande perspektiv med utgångspunkten i individens behov och förutsättningar i fokus.

Specialiserad lågröskelverksamhet samlokaliserad med hälso- och sjukvården

KSAN stödjer även förslaget om specialiserad lågröskelverksamhet som föreslås för landets alla kommuner och instämmer i att den kommunala lågröskelverksamheten bör vara samlokaliserad med hälso- och sjukvården likt Stockholms stads Mikamottagning och Mika hälsa.

KSAN vill dock ha ett utökat åldersintervall för att även kunna ta emot barn så som Mikamottagningen i Göteborg. Även traumabehandling ska kunna ges under samma tak utifrån att traumabehandling är en viktig och prioriterad behandlingsinsats för målgruppen där behov av individanpassat stöd och fler vård- och behandlingsformer kan behöva ges. Utredningen konstaterar att yrkesverksamma behöver förstärkta kunskaper för att känna igen tecken på sexuell exploatering, ha tillräcklig kunskap om våldsutsatthet i syfte att kunna ställa relevanta frågor, ge ett bra bemötande och kunna vidta lämpliga åtgärder. Något som även KSAN håller med om.

Civilsamhällets viktiga roll

Utredningen betonar vikten av civilsamhällets kompletterande stöd till målgrupperna. KSAN instämmer i förslaget om att beakta en långsiktig försörjningsplan till civilsamhällets aktörer med motiveringen att civilsamhället spelar en värdefull roll i att komplettera kommun och regioners insatser som till exempel att bidra i exitprocessen.

Brist på resurser

KSAN bedömer att det genomgående är svårt att genomföra utredningens förslag främst

beroende på brist på resurser i form av att kunna avsätta nödvändig tid för personal till kompetensutveckling, samverkansmöten och för att skapa individuella planer, svårigheter att rekrytera kompetent specialiserad personal, ekonomiska resurser för insatser till exempel boende av olika former samt HVB.

Även för traumabehandling samt hälso- och sjukvård för personer som inte omfattas av sjukvårdsförsäkringen dvs medborgare från länder utom EU och för de som vistas illegalt i Sverige som bara har rätt till akut vård. Den kostnaden kommer att belasta kommunerna. Kommuner och regioner har redan nu stora svårigheter att klara sin verksamhet inom befintliga budgetramar och tvingas redan nu till omfattande prioriteringar.

Utredningen konstaterar att det förändrade arbetssättet kommer att innebära ökat inflöde för till exempel kommunernas socialtjänst men drar slutsatsen att eftersom det ingår inom ansvarsområdet ökar inte kostnaderna. Detta är ett märkligt resonemang då socialtjänsten i flertalet kommuner redan nu har svårigheter att finansiera verksamheten. Utredningen uppskattar kostnaden för vägen ut till 1 - 1,5 miljoner kr per individ och år. KSAN bedömer att den kostnaden är väldigt lågt räknat.

Möjligheten att återsöka kostnader i efterhand för vissa individer från Migrationsverket innebär att politiker i socialnämnden ska besluta om insats utan att säkert veta om kostnaden återbetalas. Erfarenheter från återsökning med nuvarande regelverk är att det dessutom är tidskrävande.

Fokus på hur stärka elevhälsan saknas

När det gäller barn bedömer utredningen att elevhälsan är en viktig aktör för upptäckt och motivationsarbete. KSAN delar det synsättet men vill betona att elevhälsan numera är kraftigt neddragen. En skolsköterska kan idag ha ansvar för upp till 600 elever ibland dessutom på olika skolor och skolkurator ännu fler. Det är orimligt att anta att de ska kunna utveckla den nära relation och tillit som krävs för att barn ska öppna upp för ett samtal om tex sexuella övergrepp. Naturligtvis kan elevhälsan nå dem som själva söker kontakt. Men de kan inte känna till varje elev och har svårigheter att upptäcka. Barn är oerhört skickliga på att dölja sin underliggande problematik och skydda sina föräldrar.

Utredningen föreslår utökad uppsökande verksamhet för att ställa frågor om sexuell exploatering. KSAN delar synen att detta vore önskvärt. Men det krävs specialiserad personal med kompetens att bemöta målgruppen. Det räcker inte med en verktygslåda för att få svar. Först måste en relation och tillit utvecklas. Kontakten måste vara kontinuerlig under lång tid. Detta är kostnadskrävande.

Tvärprofessionell samverkan avgörande

Tvärprofessionell samverkan är även enligt KSAN nödvändigt för rehabilitering. Svårigheten är att få myndighetspersoner från olika organisationer att samlas. Erfarenheten visar att det på grund av tidsbrist och olika prioriteringar kräver lång framförhållning samt att kontinuiteten brister. Utredningen föreslår att kommunen ska anställa en samordnare för att driva på samverkan. KSAN är tveksamma till att det löser problemet och det förutsätter statlig finansiering och kompetent personal. En risk är att det blir fler styrdokument i kommunerna när det behövs operativt arbete ute på fältet, för att kvinnorna ska få relevant stöd i praktiken. KSAN anser att det för de utsatta barnen och kvinnorna är nödvändigt att minimera myndighetskontakter. Det skulle vara bättre enligt KSAN att införa "casemanager", vilket är en profession som skulle kunna stödja den utsatte i möten med nödvändiga myndigheter och

hälso- och sjukvård samt samordnar insatserna på individnivå. Statlig finansiering behövs.

Utredningen nämner FINSAM lagen och KSAN anser att en särskild gemensamt finansierad verksamhet med ett helhetsansvar och beslutsmandat bäst skulle kunna bistå med insatser under vägen ut. Snabba beslut och individuellt utformade insatser skulle på ett smidigare sätt kunna förverkligas.

KSAN anser att det är nödvändigt att det är kvinnlig personal som arbetar med de utsatta

barnen och kvinnorna.

Utredningen pekar på att ekonomiskt bistånd kan vara nödvändigt under en övergångsperiod. Bedömningen är att det inte finns lagliga hinder för att bevilja oavsett tidigare inkomster. I sak

är det rätt men det finns inte heller lagliga hinder att avslå vilket domar i förvaltningsdomstolar visar. Kommunerna har politiskt beslutade riktlinjer som handläggaren måste följa. KSAN anser det nödvändigt att både tjänstepersoner och kommunpolitiker utbildas i frågan.

Kommunala utmaningar och resurshinder

KSAN anser att utredningen inte tillräckligt har beaktat svårigheterna för mindre kommuner. Regional samverkan är en möjlighet men de geografiska avstånden, den kommunala självständigheten samt socialtjänstlagens vistelsebegrepp är ett hinder. Liksom olika ekonomiska förutsättningar där FINSAM kan vara en lösning då staten står för 50 %, regionen samt kommunen för 25% vardera. KSAN hade önskat ett tydligare förslag om detta.

Utredningen är kritisk till att många utsatta barn placeras på SIS LVU-institutioner. KSAN:s erfarenheter är att kommuner om möjligt undviker detta då det är oerhört kostsamt och kanske inte alltid ger efterfrågad effekt. Det saknas alternativ som klarar svårt traumatiserade tjejer.

Tjejerna behöver synliggöras.

Familjehem är både svårt att rekrytera samt saknar nödvändig kompetens. HVB för målgruppen är en bristvara och det saknas specialiserad personal. KSAN anser att en lösning kan vara att SIS får ett uppdrag att skapa en specialiserad institution för barn med högkvalificerad kvinnlig personal. Tyvärr har SIS redan nu svårt med rekrytering av tillräcklig kompetens på många orter.

Sammantaget är utredningens förslag till exitprogram bra men KSAN bedömer att det finns stora hinder för att kunna förverkliga många av dem. Utan statlig fortlöpande finansiering begränsas ekonomin. Kvinnor och unga tjejer behöver också synliggöras.

Även om utredningens bedömning är att ansvarsområden inte utökats för kommun, region och polis råder redan nu tidsbrist. Utbildning, samverkan och inte minst arbetet med individer tar mycket tid.

Slutligen är det brist på specialiserad högkompetent personal inom alla områden även inom civilsamhället vilket påverkar möjligheterna att skapa nya insatser.

Remissvar: Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften (SOU 2023:98)

Utredningen om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften (SOU 2023:98)

Remissyttrande

KSAN – Kvinnoorganisationernas samarbetsråd i alkohol- och narkotikafrågor är en paraplyorganisation med fokus på tjejers och kvinnors hälsa, lika möjligheter, rätt till jämlik sjukvård, jämlik missbruksvård och rätt att leva utan att bli utsatt för våld. Totalt samlar våra medlemsorganisationer över 100 tusen kvinnor.

Bakgrund

Förutom en gedigen sammanställning kring kunskapsbilden av vuxna och barn ger utredningen förslag till utveckling av skydd, stöd och vård samt uppdrag för att synliggöra det våld som förekommer vid pornografisk framställning.

I utredningen konstateras att målgruppen är bred och innefattar både barn och vuxna som har mycket skiftande erfarenheter och behov. Detta är dessutom en grupp som inte lätt avgränsas från andra våldsutsatta grupper eftersom våld inom pornografi har en stark koppling till andra former av mäns våld mot kvinnor, våld mot barn och våld i nära relationer främst inom olika typer av sexuellt våld och sexuell exploatering.

Viktigt att se samspelande faktorer

Utredningen påvisar ett samband mellan våldsutsatthet vid framställning av pornografiskt material och tidigare erfarenheter av våldsutsatthet eller sexuellt utnyttjande.

Vidare konstaterar utredningen ett samband mellan annan utsatthet såsom psykisk ohälsa, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, beroendeproblematik och ekonomisk utsatthet. Kunskaperna är också bristfälliga om barn som exploateras för pornografiskt material föreställandes vuxna. Utredningen konstaterar att barn som lider av psykisk ohälsa löper en högre risk än befolkningen i övrigt för sexuell riskutsatthet och behöver uppmärksammas i förebyggande syfte.

Mäns våld mot kvinnor

KSAN ser positivt på förslaget att sexuellt utnyttjande i pornografiska syften bör bli en tydlig del av arbetet mot våld och inkluderas i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor.

KSAN instämmer även i att målgruppen bör erbjudas samma stöd som idag erbjuds av kommuner

och regioner vid utsatthet för sexuellt våld eller sexuell exploatering vid prostitution.

Problemet är att det inte görs idag.

Utredningen föreslår att kommuner ska inkludera brott med koppling till sexuellt utnyttjande i pornografiska syften i det arbete som bedrivs med utgångspunkt i lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete samt i det våldsförebyggande arbetet som många kommuner bedriver. En uppfattning som KSAN delar.

Möjligheten att ta ner dokumenterade sexuella övergrepp behöver stärkas genom

statligt stöd och även på EU-nivå

Utredningen bedömer ytterligare att det behöver finnas möjlighet, för både barn och vuxna, att få hjälp med att ta ner dokumenterade sexuella övergrepp och pornografiskt material som har spridits mot någons vilja från internet. KSAN stödjer detta förslag och betonar vikten av att denna möjlighet realiserar. Det vore här rimligt med statlig finansiering. Idag är det stora kommersiella internetaktörer som också behöver ta sitt ansvar och om de inte gör det behöver de finnas sanktioner att ta till. På EU-nivå arbetas det med frågan, vilket KSAN anser är nödvändigt.

Barnen som egna rättighetsbärare och civilsamhällets viktiga roll

KSAN delar synen att barnet i mesta möjliga mån ska vara delaktig vid utformning och genomförande av sina insatser. KSAN anser att barnet är en rättighetsbärare.

Utredningen betonar vikten av civilsamhällets kompletterande stöd till målgrupperna.

KSAN delar förslaget om att beakta en långsiktig försörjningsplan till civilsamhällets aktörer med motiveringen att civilsamhället spelar en värdefull roll i att komplettera kommun och regioners insatser.

Sammantaget menar KSAN att det framförs många bra förslag i utredningen vilka till exempel kan leda till att barn som riskerar att utnyttjas i sexuell exploatering, eller som redan är utsatta, snabbare och oftare än i dag identifieras, att ett pågående utnyttjande avbryts tidigare och att fler barn än i dag får tillgång till individuellt anpassade och mer verksamma insatser för skydd, stöd och behandling, se SOU 2023:97. Det kan i sin tur bidra till att andra rättigheter som barn har i enlighet med barnkonventionen förverkligas i högre utsträckning än i dag.

KSAN anser att det är viktigt att synliggöra kvinnor och tjejers utsatthet.

Här skulle utredningen kunna vara tydligare. KSAN vill poängtera att det i dagsläget ser olika ut nationellt i

arbetet med att upptäcka och ge stöd till vuxna och barn som utnyttjas i pornografiska syften. För att uppnå likställdhet i alla kommuner behövs nationell finansiering.